

ЛЮТЕРАНСЬКА ПРОПОВІДЬ ЯК ВИД ІНСТИТУЦІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

THE LUTHERAN SERMON AS A TYPE OF INSTITUTIONAL COMMUNICATION: A LINGUISTIC ANALYSIS

Богуславський С.С.,

orcid.org/0009-0005-5842-8434

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри німецької філології

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

У статті здійснено комплексний лінгвістичний аналіз лютеранської проповіді як відтворюваного виду інституційної комунікації, що функціонує в межах євангелічного богослужіння та реалізується в умовах безпосередньої мовленнєвої взаємодії між проповідником і громадою. Актуальність дослідження зумовлена домінуванням текстоцентричних підходів у сучасній теолінгвістиці та гомілетичі, відповідно до яких проповідь розглядається переважно як письмово зафіксований богословський текст або риторичний продукт, тоді як її інтеракційна природа, процесуальність мовлення, прагматична спрямованість і просодична організація залишаються недостатньо репрезентованими в межах системного лінгвістичного аналізу.

Метою статті є лінгвістичне обґрунтування трактування лютеранської проповіді як інституційної мовленнєвої події та виявлення мовних, прагматичних і просодичних ресурсів, що забезпечують її комунікативну ефективність, жанрову впізнаваність і перлокутивний вплив на адресатів. Теоретичну основу дослідження становлять положення теолінгвістики, інтеракційної лінгвістики, аналізу розмови, прагматики та теорії комунікативних жанрів, що дозволяє розглядати проповідь не як статичний текст, а як форму соціально зумовленої мовленнєвої дії, зорієнтованої на адресата та вписаної в інституційний контекст.

Матеріалом дослідження слугує корпус аутентичних німецькомовних лютеранських проповідей, дібраних з офіційного архіву Євангелічної церкви Німеччини, що охоплює різні літургійні періоди та тематичні цикли. Методологія аналізу передбачає поєднання якісного дискурс-аналізу з елементами прагматичного, інтеракційного та просодичного аналізу, що дає змогу виявити механізми організації проповіді як процесуальної комунікативної події.

У результаті дослідження доведено, що формально монологічна структура лютеранської проповіді поєднується з її виразною інтеракційною спрямованістю, яка реалізується через інклюзивну деїксису, риторичні запитання, апеляцію до спільного життєвого досвіду громади, наративні стратегії актуалізації біблійного тексту та системне використання апелятивних мовних засобів. Установлено, що просодичні параметри мовлення, зокрема інтонація, темп і пауза, виконують семантично релевантну функцію, беруть участь у структуруванні смислу, маркуванні кульмінаційних моментів і підсиленні перлокутивного потенціалу проповідницького мовлення. Зроблено висновок, що лютеранська проповідь функціонує як складний інституційний комунікативний комплекс, у межах якого мовні, прагматичні та просодичні ресурси взаємодіють і забезпечують цілісність, нормативність, впізнаваність і переконливу силу релігійного дискурсу.

Ключові слова: лютеранська проповідь, релігійний дискурс, інституційна комунікація, теолінгвістика, інтеракційна лінгвістика, комунікативний жанр, прагматика, просодія.

The article presents a comprehensive linguistic analysis of the Lutheran sermon as a reproducible type of institutional communication functioning within the framework of Evangelical worship and realized under conditions of direct speech interaction between the preacher and the congregation. The relevance of the study is determined by the predominance of text-centered approaches in contemporary theolinguistics and homiletics, according to which the sermon is primarily treated as a written theological text or a rhetorical product, while its interactional nature, processual character of speech, pragmatic orientation, and prosodic organization remain insufficiently represented in systematic linguistic research.

The aim of the article is to provide a linguistic justification for interpreting the Lutheran sermon as an institutional speech event and to identify the linguistic, pragmatic, and prosodic resources that ensure its communicative effectiveness, genre recognizability, and perlocutionary impact on recipients. The theoretical framework of the study draws on the principles of theolinguistics, interactional linguistics, conversation analysis, pragmatics, and communicative genre theory, which makes it possible to conceptualize the sermon not as a static text but as a form of socially conditioned speech action oriented toward the addressee and embedded in an institutional context.

The empirical material consists of a corpus of authentic German-language Lutheran sermons selected from the official archive of the Evangelical Church in Germany, covering different liturgical periods and thematic cycles. The methodological approach combines qualitative discourse analysis with elements of pragmatic, interactional, and prosodic analysis, which allows for the identification of mechanisms organizing the sermon as a processual communicative event.

The results of the study demonstrate that the formally monologic structure of the Lutheran sermon is combined with a pronounced interactional orientation realized through inclusive deixis, rhetorical questions, appeals to the shared life experience of the congregation, narrative strategies of biblical text actualization, and the systematic use of appellative linguistic means. It is established that prosodic parameters of speech, including intonation, tempo, and pausing, perform a semantically relevant function, participate in meaning construction, mark climactic moments, and enhance the perlocutionary potential of sermon discourse. The article concludes that the Lutheran sermon functions as a complex institutional

communicative complex in which linguistic, pragmatic, and prosodic resources interact to ensure coherence, normativity, recognizability, and persuasive force of religious discourse.

Key words: Lutheran sermon, religious discourse, institutional communication, theolinguistics, interactional linguistics, communicative genre, pragmatics, prosody.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими завданнями. У сучасній лінгвістиці інституційна комунікація розглядається як одна з базових форм соціально зумовленого мовлення, у межах якої мовленнєва діяльність учасників регламентується системою нормативних очікувань, стабільним розподілом ролей та типовими комунікативними сценаріями [5]. Значний корпус досліджень присвячений аналізу інституційного мовлення в юридичному, політичному, медичному та освітньому дискурсах, що дозволило сформувати усталені методологічні підходи до опису мовлення в умовах соціальної регламентації. Водночас релігійна комунікація, попри її тривалу історію та суспільну значущість, залишається менш інтегрованою у загальну теорію інституційного дискурсу.

Особливо це стосується проповіді як центрального комунікативного елементу християнського богослужіння. У лінгвістичних і теологічних дослідженнях проповідь тривалий час аналізувалася переважно як богословський або риторичний текст, що існує у письмовій формі або реконструюється за письмовими джерелами [4]. Такий текстоцентричний підхід призвів до того, що інтеракційна природа проповіді, її процесуальність та комунікативна спрямованість на конкретну громаду залишалися поза фокусом системного аналізу.

У межах сучасної інтеракційної лінгвістики мовлення розглядається не як статичний продукт, а як форма соціальної дії, що розгортається у часі та передбачає постійну орієнтацію мовця на адресата [2].

Застосування цього підходу до аналізу проповіді дозволяє по-новому осмислити її комунікативну природу та виявити механізми, за допомогою яких проповідницьке мовлення забезпечує перлокутивний вплив на слухачів. Саме відсутність системного лінгвістичного опису проповіді як інституційної мовленнєвої події зумовлює актуальність даного дослідження.

Можна відзначити, що проблема полягає у необхідності інтеграції лютеранської проповіді в сучасні лінгвістичні моделі інституційної комунікації з урахуванням її жанрових, інтеракційних та прагматичних характеристик. Розв'язання цієї проблеми безпосередньо пов'язане з ширшими науковими завданнями сучасного мовознавства, зокрема з розвитком теорії інституційного дис-

курсу, інтеракційної лінгвістики та лінгвістики релігійного мовлення.

Аналіз досліджень і наукове позиціонування

Лінгвістичне вивчення релігійного дискурсу має міждисциплінарний характер і спирається на досягнення мовознавства, антропології, соціології та теології. Однією з перших спроб системного опису мови релігії в лінгвістичному контексті стали праці Д. Кристала, у яких релігійне мовлення розглядається як соціально та культурно маркований різновид мовної діяльності [3]. У подальших дослідженнях наголошується на тому, що релігійний дискурс виконує не лише інформативну, а й ідентифікаційну та нормативну функції.

Антропологічний підхід до релігійної комунікації представлений у працях Б. Шиффелін, де мовлення аналізується як інструмент формування соціальних відносин та колективної ідентичності [12]. У цьому контексті проповідь постає як практика соціального впливу, спрямована на конструювання спільних цінностей і норм.

Інституційний вимір мовлення детально розроблений у працях А. Депперманна, який визначає інституційну комунікацію через стабільність ролей, нормативність мовленнєвих дій і передбачуваність комунікативних сценаріїв [5]. Ці характеристики повною мірою притаманні лютеранській проповіді, однак у більшості лінгвістичних досліджень вона не розглядається як окремий об'єкт інституційного аналізу.

Важливим теоретичним підґрунтям дослідження є концепція комунікативних жанрів, розроблена Т. Лукманом, відповідно до якої жанри забезпечують типізацію мовленнєвих дій у соціальній практиці [11]. Подальший розвиток цієї концепції у працях С. Гюнтнер і Х. Кноблауха підкреслює, що комунікативні жанри поєднують структурну стабільність із контекстуальною варіативністю [8]. Саме в цьому аспекті лютеранська проповідь може бути описана як жанр інституційної комунікації, що відтворюється в богослужбовій практиці.

На відміну від гомілетичних досліджень, які зосереджуються переважно на богословському змісті та риторичних принципах проповіді [7; 6], запропоноване дослідження позиціонується як лінгвістичне і спрямоване на аналіз мовних механізмів комунікативної ефективності проповідницького мовлення. Таким чином, стаття займає

чітко окреслену нішу на перетині теолінгвістики, інтеракційної лінгвістики та теорії інституційного дискурсу.

Мета статті. Метою статті є комплексний лінгвістичний аналіз лютеранської проповіді як виду інституційної комунікації, що реалізується в умовах євангелічного богослужіння та характеризується стабільною жанровою організацією, інтеракційною спрямованістю та прагматичною орієнтацією на громаду.

Досягнення поставленої мети передбачає розкриття мовних і комунікативних механізмів, за допомогою яких проповідь функціонує як соціально впізнавана мовленнєва подія, а також виявлення ролі лінгвістичних, прагматичних і просодичних ресурсів у формуванні її перлокутивного потенціалу.

Об'єктом дослідження є релігійний дискурс у його інституційному вимірі, представлений практикою лютеранської проповіді як складової євангелічного богослужіння.

Предметом дослідження є лінгвістичні характеристики лютеранської проповіді, зокрема її жанрова організація, інтеракційна структура, прагматичні стратегії та просодичні засоби, що забезпечують комунікативну ефективність проповідницького мовлення в умовах безпосередньої взаємодії між проповідником і громадою.

Виклад основного матеріалу. Методологічну основу дослідження становить інтеграція підходів інтеракційної лінгвістики, аналізу розмови, прагматики та теолінгвістики, що дозволяє розглядати лютеранську проповідь як комплексну інституційну мовленнєву подію. Такий міждисциплінарний підхід зумовлений специфікою об'єкта дослідження, який не може бути адекватно описаний у межах суто текстоцентричних або риторичних моделей, оскільки проповідь реалізується в умовах живої комунікативної взаємодії між проповідником і громадою.

У межах інтеракційної лінгвістики мовлення розглядається як форма соціальної дії, що розгортається у часі та передбачає постійну орієнтацію мовця на очікувану реакцію адресата [5]. Застосування цього підходу дозволяє аналізувати проповідь не лише як послідовність тематично пов'язаних фрагментів, а як процесуально організовану подію, у межах якої кожен мовленнєвий крок проектує подальший розвиток комунікації. Особлива увага приділяється секвенційній організації проповіді, зокрема переходам між екзегетичним тлумаченням біблійного тексту та його актуалізацією у сучасному життєвому контексті.

Прагматичний аналіз ґрунтується на положеннях теорії мовленнєвих актів і дозволяє описати ілокутивні та перлокутивні характеристики проповідницького мовлення [1; 14]. У цьому контексті проповідь розглядається як цілеспрямована мовленнєва дія, спрямована не лише на інформування, а й на формування певних когнітивних, етичних і ціннісних установок слухачів. Перлокутивний ефект досягається через поєднання біблійного наративу, риторичних стратегій і апелятивних мовних засобів.

Важливим складником методології є просодичний аналіз, який спирається на положення інтеракційної фонетики. Інтенація, темп і пауза розглядаються як семантично релевантні ресурси, що беруть участь у структуруванні мовленнєвих дій і спрямовують інтерпретацію висловлювань [13; 2]. Такий підхід є особливо продуктивним для аналізу проповіді, оскільки просодія відіграє ключову роль у маркуванні кульмінаційних моментів і підсиленні апелятивного потенціалу мовлення.

Матеріалом дослідження слугують аутентичні німецькомовні лютеранські проповіді, розміщені в офіційному архіві Євангелічної церкви Німеччини. Корпус матеріалу охоплює проповіді різних літургійних періодів і тематичних циклів, що дозволяє уникнути тематичної однорідності та забезпечує репрезентативність аналізу. Вибір саме лютеранських проповідей зумовлений відносною стабільністю жанрових і комунікативних параметрів цього виду мовлення, що створює сприятливі умови для лінгвістичного опису.

Лютеранська проповідь функціонує як інституційно впізнавана мовленнєва подія, у межах якої проповідник реалізує соціально закріплену роль інтерпретатора сакрального тексту та посередника між біблійним наративом і життєвим досвідом громади. Інституційний характер проповіді виявляється у стабільності її жанрової структури, передбачуваності комунікативних кроків і нормативності мовленнєвих дій [5].

Одним із ключових механізмів інтеракційної орієнтації проповіді є використання інклюзивної деіксиси, зокрема займенника *wir*, який формує колективного адресата та знижує комунікативну дистанцію між мовцем і слухачами. У проповіді на текст 1 Kön 19 використовується висловлювання „Manchmal wünschen wir uns, Gott würde einfach laut und deutlich zu uns sprechen“, у якому граматичний вибір сприяє включенню громади у спільний інтерпретативний простір і підкреслює солідарність проповідника з адресатами [9].

Важливу роль у структурі проповіді відіграють риторичні запитання, які виконують не інте-

рогативну, а апелятивну функцію. Формулювання на кшталт “Was bedeutet Vertrauen, wenn wir den nächsten Schritt noch nicht sehen?” створюють ефект уявного діалогу та стимулюють когнітивну активність слухачів, що відповідає описам інтеракційної організації монологічного мовлення в інституційних контекстах [2].

Просодичні засоби становлять окремий рівень організації проповіді. Аналіз матеріалу засвідчує, що уповільнення темпу та паузи перед ключовими висловлюваннями виконують функцію семантичного фокусування. У проповіді до Псалма 62 пауза перед фразою “Und dann ist da diese Stille, in der Gott uns näher ist, als wir denken” підсилює сприйняття сакрального змісту та маркує кульмінаційний момент мовлення [13].

Окремої уваги заслуговує стратегія актуалізації повсякденного досвіду громади, яка забезпечує прагматичне зближення сакрального та профанного дискурсів. У проповіді на Лк 10 висловлювання „Wir kennen diese Eile, die uns den Blick füreinander nimmt“ апелює до спільного досвіду слухачів і створює міст між біблійним текстом і сучасною соціальною реальністю [8].

Емпіричний аналіз демонструє, що лютеранська проповідь реалізує складну систему мовних, прагматичних та просодичних засобів, які забезпечують її інтеракційну спрямованість і комунікативну ефективність. Формально монологічна структура проповіді поєднується з постійною орієнтацією на адресата, що дозволяє розглядати її як динамічну мовленнєву подію, а не як статичний текст.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що лютеранська проповідь становить складний і багатоаспектний об’єкт лінгвістичного аналізу, який не може бути адекватно описаний у межах суто текстоцентричних або риторичних моделей. Розгляд проповіді як виду інституційної комунікації показує, що її мовленнєва організація визначається не лише богословським змістом, а й сукупністю соціально закріплених комунікативних норм, стабільних ролей учасників та очікувань громади щодо структури і функцій проповідницького мовлення.

Інтеграція підходів інтеракційної лінгвістики, аналізу розмови та прагматики дала змогу описати лютеранську проповідь як процесуальну мовленнєву подію, що розгортається у часі та передбачає постійну орієнтацію проповідника на адресатів. Формально монологічний характер проповіді не виключає її інтеракційної спрямованості, оскільки мовлення системно організовується з урахуванням очікуваної реакції громади,

що реалізується через інклюзивну деіксису, риторичні запитання, апелятивні конструкції та наративні стратегії актуалізації біблійного тексту.

Результати емпіричного аналізу засвідчують, що просодичні засоби виконують у проповіді не допоміжну, а семантично релевантну функцію. Інтонаційні контури, темп мовлення та паузи беруть участь у структуруванні смислу, маркують кульмінаційні моменти та підсилюють перлокутивний потенціал проповідницького мовлення. Це дозволяє розглядати просодію як один із ключових ресурсів інституційної комунікації в релігійному дискурсі.

Застосування концепції комунікативних жанрів дало змогу показати, що лютеранська проповідь функціонує як відтворюваний жанр інституційної комунікації, який поєднує структурну стабільність із контекстуальною варіативністю. Жанрові очікування громади забезпечують впізнаваність проповіді як окремої комунікативної події, тоді як індивідуальні стилістичні рішення проповідника дозволяють адаптувати мовлення до конкретної ситуації богослужіння. У цьому сенсі проповідь постає як динамічний комунікативний формат, у межах якого нормативність не виключає творчості.

Отримані результати доповнюють існуючі гомілетичні дослідження, зосереджені переважно на богословському та риторичному аспектах проповіді, і розширюють їх за рахунок системного лінгвістичного аналізу мовних механізмів комунікативної ефективності. Запропонований підхід демонструє продуктивність поєднання теолінгвістики з інтеракційною лінгвістикою та прагматикою для опису релігійного мовлення як соціально зумовленої комунікативної практики.

Перспективи подальших досліджень пов’язані з поглибленням емпіричної бази аналізу шляхом залучення більших корпусів аутентичних проповідей, зокрема з урахуванням регіональних, соціокультурних і стилістичних варіацій. Перспективним є також зіставний аналіз проповідей різних конфесій, який дозволить виявити спільні та специфічні риси інституційної комунікації в межах християнського релігійного дискурсу. Окрему увагу доцільно приділити мультимодальному виміру проповіді, зокрема взаємодії вербальних і невербальних засобів комунікації в умовах богослужіння.

Проведене дослідження створює теоретичні та методологічні передумови для подальшого розвитку лінгвістики релігійного дискурсу та відкриває нові можливості для системного аналізу інституційних форм мовлення в сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Austin J. L. How to Do Things with Words. Oxford: Oxford University Press, 1962. 167 p.
2. Couper-Kuhlen E. Interactional Linguistics: Studying Language in Social Interaction. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 640 p.
3. Crystal D. Linguistics, Language and Religion. London: Longman, 1965. 152 p.
4. Crystal D. Prosodic Systems and Intonation in English. Cambridge: Cambridge University Press, 1969. 394 p.
5. Deppermann A. Gespräche analysieren: Eine Einführung. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007. 360 S.
6. Dix C. Die christliche Predigt im 21. Jahrhundert: Homiletische Perspektiven. Wiesbaden: Springer VS, 2021. 274 S.
7. Grözingen A. Homiletik. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2004. 412 S.
8. Günthner S., Knoblauch H. Culturally patterned speaking practices: The analysis of communicative genres. Pragmatics. 1995. Vol. 5(1). P. 1–32.
9. Jaworski A. Language and religion. Journal of Pragmatics. 2009. Vol. 41(10). P. 2013–2018.
10. Levinson S. C. Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 420 p.
11. Luckmann T. Kommunikative Gattungen und kommunikative Rationalität. In: Berger P. L., Luckmann T. (eds.). Kommunikative Gattungen. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986. S. 191–222.
12. Schieffelin B. B. Language and religion. In: Duranti A. (ed.). A Companion to Linguistic Anthropology. Oxford: Blackwell, 2007. P. 171–185.
13. Selting M. The construction of units in conversational talk. Language in Society. 2000. Vol. 29(4). P. 477–517.
14. Searle J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1969. 203 p.
15. Swales J. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 260 p.
16. Evangelische Kirche in Deutschland. Predigtarchiv der EKD. URL: <https://www.ekd.de/predigten>

Дата першого надходження рукопису до видання: 05.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025